

als één geheel, beschouwden hem niet als één massieve rots van zijn tijd, waarop in den strijd, die de stormen rond zijn top hebben gevoerd, wel het mos der zwakke menscheit en der hartslocht is gegroeid, maar die ongeschonden en onwankelbaar in zijn basis en zijn binnenkern is gebleven.

Frans Netscher zag het juist in en schreef in de *Hollandsche Revue* (jg. I, pag. 36):

„In onze politiek-godsdienstige geschiedenis der laatste 25 jaren is er mogelijk niemand geweest, die aan zooveel afbrekende critiek, zoo'n strenge censuur, aan zulke gepassioneerde aanvallen heeft blootgestaan als Kuyper.

„En waarom?

„Hebben wij tegelijk met ons geloof, tegelijk met ons levensgeluk, tegelijk met onze idealen, ook de macht om te bewonderen verloren? Zijn de lauwerheid en de altijd falende analyse-zucht ook verlamdend neergezonken op de behoefte om iets groots, iets meer dan middelmatig, iets hoger dan onszelf te bewonderen?

„Wij willen kleinigheden wegdenken, we zullen de struikelingen van zijn mensch-zijn niet meetellen, maar dan moeten wij ook tegen hem opzien als een boven velen uitstekende figuur. Hij vormt een harmonisch, logisch en zuiver geheel, hij is een man uit één stuk, een trouwe held, een stoere prediker, een overtuigd voorvechter.

„Waarom zouden wij al zijn begaafdheden verkeerd uitleggen en aan slechte motieven toeschrijven? Waarom juist van hem? Staat hij niet hemelhoog met zijn gaven, zijn overtuiging, zijn werkkraft boven de horden van kakelende, gesticuleerde, wetenschappelijk doende middelmatig-

heden uit, die wij toestaan ons te regeeren?

„Alleen reeds om de eminente uitzondering van in dezen tijd van halfheid, van grijsheid, van bedroefenis een man van Geloof te zien opstaan, die door dat Geloof bevredigd en gelukkig is, en dat Geloof predikt en in ons geheele maatschappelijke leven doorgevoerd wil zien, om ook zijn medemenschen dat geluk deelachtig te doen worden, behoorden wij hem met meer hoogachting en meer eerbied te behandelen.

„En laten wij 't maar bekennen, dat wij, die geen idealen meer hebben; wij, kinderen van die eeuwige vervloekte half-wetenschap, van de neutrale school, van een opvoeding zonder geloof; wij, te half geleerd en niet rein genoeg meer om te kunnen gelooven, dat wij zoo iemand in zijn geloof benijden en met onbegrijpende oogen naar hem opzien...

Zóó schreef in 1896 een man, staande buiten, maar dorstend naar het Geloof, in objectieve bewondering over Dr Kuyper.

Een kwarteeuw later, aan de sponde zijns doods, getuigde Mr Troelstra in zijn socialistisch dagblad van Dr Kuyper als den „tweeden Mozes, die bruisend water geslagen heeft uit de dorre rots der volksversteening“ (Het Volk, 9 Nov. 1920).

Bij de herdenking van zijn 100sten geboortedag willen zijn geestelijke nazaten Gods blijvend danken voor den zeldzamen zegen in Dr Abraham Kuyper geschonken aan Kerk en Staat, aan Land en Volk.

„Gedenkt uwer voorgangers, die u het Woord Gods gesproken hebben; en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling.“ (Hebr. 13:7).

Bussum.

D. DE WIT.

Dr Kuyper en „De Erfgenaam van Redclyffe“.

„..... een roman, die voor mij, ik zeg niet in waarde, maar in betekenis voor mijn leven, naast mijn bijbel staat.“ Kuyper.

„Kuyper is bekeerd door een roman“, smalen de menschen. „Nee“, antwoorden wij, „Kuyper is bekeerd door God, en Die heeft — onder meer — een roman daartoe willen gebruiken“.

Maar — móest Kuyper dan bekeerd worden? Hij was toch de zoon van een dominee? En hij studeerde toch theologie? En hij heeft toch — zij het dan ook op den laatsten Zondag, die het wachtende proponentsexamen toeliet — „belijdenis des geloofs“ gedaan?

O, ja, van buiten is alles in orde. Hij is de zoon van een orthodox predikant, en hij studeert theologie, en hij heeft „ja“ gezegd, toen de belijdenisvragen hem voorgehouden werden.

Maar van binnen? Daar is niets dan een groote leegte. Vroeger woonde daar een blij, vertrouwend kindergeloof, maar de moderne professoren der Leidsche Universiteit hebben dat stuk voor stuk afgebroken. Er is niets meer van over. Zelfs de liefde voor de kerk is weg, absoluut weg. Ze is veranderd in respectloosheid, in tegenzin, in afkeer. Vader en Moeder Kuyper hebben er verdriet genoeg over....

En toch heeft God juist dezen man verordend om reformator der Kerk te worden. Om met zijn vurig geloof tienduizenden in gloed te zetten. Om met zijn nooit aflatende liefde jaren achtereen te vechten voor het herstel der Kerk.

Dat werk van God — het omzetten van dit leven tot het doel, dat Hij Zich gedacht had — is begonnen op dien achtermiddag in Haarlem, toen Kuyper daar, bij den vader van een zijner professoren, tegen alle verwachting in, de overal tevergeefs gezochte boeken van A. Lasco vond, die noodig waren voor het beantwoorden van een prijsvraag der Groninger Hoogeschool. Het moet Kuyper geweest zijn, alsof de bliksem vlak voor z'n voeten insloeg, zóózeer heeft hem dat moment getroffen. Jaren daarna heeft hij nog bladzijden vol noodig om dat te beschrijven. Met schrik, met verbazing, met ontsteltenis, ontdekt deze student, wiens hart vol twijfelzucht is, dat God er is, niet maar als een abstract collegebegrip, doch als een levende werkelijkheid. Dat Hij Zich bemoeit met de dingen van het gewone leven. Dat Hij Zich bemoeit met de dingen van Abraham Kuyper. En dat het dus geen oude-vrouwen-praat is om van voorzienigheid te spreken....

Kuyper heeft God gezien. Dat was het eerste. Doch zijn ziel is nog niet gered.

Maar God staat nooit stil met Zijn werk. Hij gaat er mee verder, midden tusschen de dingen van het gewone leven door.

Kuyper houdt van de Engelsche taal en laat in den avond — van elf uur tot middernacht — besteedt hij er telkens een uurtje aan.

Op de meest prettige manier heeft hij deze taalstudie ingericht, door het lezen van romans. Het is misschien ook de eenige tijd van zijn leven, die hij aan dit soort boeken heeft kunnen besteden. Later (in 1901) erkent hij tenminste, in

het geheel niet meer dan twee dozijn romans gelezen te hebben.

Het boek, dat hij nu voor zijn taalstudie gekozen heeft is Miss Yonge's „The Heir of Redclyffe“. Het boeit hem buitensmate om de fijne karakterteekening. Vooral de figuur van Philip de Morville houdt hem vast. Welk een jonkman! In alles geestelijk een hoofd grooter dan de anderen. De mentor van zijn kameraden, de opvoeder der jongeren, een raadsman, waarnaar de ouderen gaarne luisteren. Er is in heel den omtrek van Redclyffe niemand te vinden gelijk hij.

Is het te veel gewaagd, wanneer wij vermoeden, dat Kuyper in dezen Philip zijn eigen beeld beschreven gezien heeft? Wie de jeugdherinneringen van zijn jongere zuster, Mevrouw Rammelman Elsevier-geb. Kuyper, legt naast „De Erfgenaam van Redclyffe“ vindt vele overeenkomsten.

Ook Kuyper treedt op als de mentor van zijn vrienden. „Hij zocht altijd bij iedereen moed en heldhaftigheid aan te wakkeren, niet alleen bij zijn broeder en zusters, maar ook bij zijn vrienden“.

De opvoeder der jongeren, ook dat was Kuyper. Een meisje van een jaar of elf, dat het boekje met Kuypers jeugdherinneringen gelezen had, sloeg het dicht met den verwonderden uitroep: „Hij deed net alsof hij de Moeder was“. En zóó verging zijn invloed op de jongere broer en zusters, dat ze meer naar zijn voorbeeld keken dan luisterden naar Vader en Moeders vermaningen. „Ik sprak reeds van zijn grooten invloed op ons allen en dat was ook het geval, toen hij door de studie aan Leidens Hoogeschool de nieuwe richting der moderne theologie al meer en meer werd toegedaan tot groote droefheid mijner Ouders, die hun kinderen allen langzamerhand dien weg zagen volgen“.

En ook de ouderen blijven, evenals bij Philip de Morville, niet achter, om hun groote hoogachting en bijzondere waardeering voor den jongen Kuyper te uiten. De professoren rekenen hem als een hunner beste leerlingen, het oordeel der Groninger Theologische Faculteit over de bekroonde prijsvraag put zich uit in woorden van lof voor den bekroonde, en Vader Kuyper zelf, die beter dan anderen de mogelijke ondeugden en gebreken van zijn zoon zou hebben kunnen ontdekken, is vol bewondering. Hoe dikwijls zeide hij niet aan tafel: „Ons landje is voor mijn Abraham te klein, zijn geest heeft behoefte aan breder en grooter terrein, Amerika is het land zijner toekomst“.

De Leidsche student Abraham Kuyper leest het levensverhaal van den Engelschen Philip de Morville, maar het is alsof het hoe langer hoe meer zijn eigen geschiedenis wordt. Want Philip de Morville en Abraham Kuyper, dat zijn dezelfde! En zij blijven het tot aan het eind van het boek. Ook dan, wanneer Philip, door zelfingenomenheid en vooroordeel verblind, van zijn voetstuk wordt gehaald en stuk voor stuk wordt afgebroken; wanneer hij de zedelijke meerderheid en de innerlijke geestkracht moet erkennen van Guy, dien hij altijd verreweg zijn mindere had gedacht. „O, toen was het“, zegt Kuyper, „of in den afgebroken Philip mijn eigen hart verbrijzeld werd, alsof elk woord van zelfveroordeeling, dat

hij sprak, mij een oordeel over eigen karakter en zelfgenoegzaam streven door de ziel sneed.“

Verder leest Kuyper. Hij komt aan het gedeelte, waar Philip — als een onwaardige — niet mee durft aanschikken bij de avondmaalsviering aan 't sterfbed van Guy, en zich dan het woord hoort toegesproken: „Een gebroken en verbrijzeld hart zult Gij, o God, niet verachten“. Dan — vertelt de schrijfster — knielt Philip neer en breekt in tranen uit. En op de stille Leidsche studeerkamer, laat in den avond, knielt, als hij dit leest, eer dat hij het weet, een andere jonge man neer voor zijn stoel en vouwt zijn handen en bidt met een gebroken en verslagen hart... „Wat in dat oogenblik in mijn ziel doorleefd is“, zegt Kuyper in zijn „Confidentie“, „heb ik ten volle eerst later begrepen, maar toch, van die ure, na dat oogenblik, heb ik verfoeid, wat ik eertijds bewonderde, gezocht wat ik vroeger minachten dorst“.

Kuyper heeft God gezien, kortgeleden, in Haarlem. Dat is het eerste geweest.

Nu heeft hij zichzelf gezien. En zijn ziel heeft zich neergebogen in het stof. Het tweede.

Maar nog een derde ding zal noodig zijn, vóórdat de Kuyper, zooals wij hem kennen — de stoere Calvinist — geboren is. Daarvoor moet hij naar Beesd, waar Pietje Baltus woont, het eenvoudige dorpsmeisje, dat misschien nog nooit den naam van Calvin heeft gehoord, maar die, ondanks dat, het Calvinistische grondprincipe van „de volle, soevereine genade“ handhaaft en verdedigt — urenlang — tegenover haar luisterenden jongen dominee. Doch die geschiedenis vormt een artikel op zichzelf en valt buiten ons bestek.

En is dit dan nu alles van Kuypers bekeering en „De Erfgenaam van Redclyffe“? Ja, dit is alles. Maar het is genoeg, omdat God het voldoende geacht heeft. Zouden wij 's Heeren vrijmacht — ook in de manier, waarop Hij Zijn kinderen toebrengt — bedillen?

Toch — ook nog in ander opzicht heeft dit boek, „De Erfgenaam van Redclyffe“ op Kuyper invloed geoefend.

Wanneer hij verder leest, over de begrafenis van Guy, die ver van zijn geliefde Redclyffe den laatsten adem heeft uitgeblazen en nu ter ruste wordt gelegd op het kerkhof tusschen de bergen, stoot hij op dezen zin: „Het woord des vredes ruischte over de graven in de welluidende klanken der Engelsche Liturgie, en zoo werd zijn stoffelijk overschot ter ruste gelegd, onder het loover van een prachtige kastanje, „rendered a home by those words of his Motherchurch — the mother who had guided each of his steps in his orphaned life“.

Met opzet schrijf ik deze woorden over in het Engelsch, aangezien men dezen zin tevergeefs zoekt in de Hollandsche vertaling van het boek. Of de vertaler (vertaalster?) — ook den naam daarvan zoekt men tevergeefs — deze alinea opzettelijk verkort heeft, omdat de inhoud er van te specifiek Engelsch leek? De ongenoemde vertaalster (of was het een „hij“) had eens moeten weten, hoe juist de weggelaten woorden een niet te missen schakel geworden zijn in de geschiedenis van heel een kerk!

Kuyper zelf vertaalt — ergens in een noot — de gecursiveerde woorden aldus: „de Moederkerk, die al de schreden van den wees geleid had door zijn moeitvol leven“.

Moederkerk! Wat een woord! Kuyper zit ineens midden in al de problemen en vragen van zijn studie. „Hoe hebben Calvin en A. Lasco in hun dagen het kerkelijk vraagstuk opgelost?“ Dat was het onderwerp van de prijsvraag der Groninger Hoogeschool. Kuyper heeft die vraag beantwoord en een gouden medaille en vele loffelijke woorden werden zijn belooning. Maar met dat al waren zijn eigen vragen nog lang niet opgelost. 't Was wel goed om te weten, hoe in hun tijd die oudvaders, Calvin en A. Lasco, dat vraagstuk van de kerk hadden opgelost, maar dat was nu historie en nog wel historie, waar je weinig of niets aan had. Calvin, best, maar voor deze tijd niets meer waard. Om het kerkelijk vraagstuk van nu op te kunnen lossen, moest men nieuwe wegen zoeken.

Nee, ondanks de gouden medaille en ondanks de vele lofprijzingen uit hooggeleerden mond, is Kuyper met dat kerkelijk vraagstuk nog lang niet klaar. En nu leest hij daar dat woord „Moederkerk“.

Het is alsof al zijn stille verlangens en al zijn verborgen idealen zich vinden uitgedrukt in dit ééne woord. „Een Kerk, die als een Moeder van der jeugd af onze schreden leidt“, het wordt vanaf dit oogenblik het heimwee en de dorst van Kuypers leven. Hij zoekt er naar bij al zijn studies: bij Gunning, bij de la Sausaye, bij Martensen, Nitsch, Lange en Vinet. Maar allen laten ze hem, juist op het stuk van de kerk, zoo onbevredigd. En dan — eindelijk — vindt hij het, daar, waar hij het allerminst wilde vinden: bij den versmaden Calvin....

„Een Kerk, die als een Moeder van der jeugd af onze schreden leidt“, dat werd het ideaal van

den jongen als inzet e

Nu make honderdjar list“ te v rekening o dan nog e Kerk, die schreden b een mensel

Wat de

Bij het het een p abreke Cal nistis vre gdevoll in n jong per etrokl te w rken t naar „W zek e beke ant zo id ware tische philo stempel van door de ma de universe levens-en En toch geerig stels De meer in het twee dier H zich geheel omvatten d die volstrel werkt. Maar dez vendien ge daarin gew zake de pis schepping a grensfunctie der kennis steeds de l neemt, wan werkzaamh zoo aanston reerd door Calvinisme beschouwin Maar daa ermede — welker oors kennisheori lijk laat aan Zoo neem schema, dal object leg lijke kenr der meer u Zoo is zij als „object moment neming door en relatië ter zouden denk-activite duidelijk gei wijsgeer L onderscheid indrukken t len van het ties, waard gesteld. De grondl tische wijsbe dit thema vo ding gegeve geldige voor te werpen. E tisch uitgangs „objectieve e een subjectie proces in het den ons slec den zinnelij welke echter den worden schouwingsve gna. denk-cal verder zoude tief en qualiti relatiën georc listischen tra nisrelaties in Kuyper tischen geda wending. Hij als zou de o binnen de o viteit van or zocht, in flag tuurlijke leer teit, welke b steen van de

den jongen Kuiper en hij heeft zijn leven gegeven als inzet er voor.

Nu maken wij, zijn volgelingen, ons op om den honderdjarigen geboortedag van dezen „kerkidealist“ te vieren. Wij kijken achterom en maken de rekening op van ideaal en uitkomst. En als we dan nog eens overlezen diezelfde woorden: „Een Kerk, die als een Moeder van der jeugd af onze schreden leidt“, dan danken we onzen God, die een mensch dat levensideaal wilde schenken niet

den, in Haar-
zijn ziel heeft
tweede.
lig zijn, vóór-
emen — de
voor moet hij
ont, het een-
nog nooit den
naar die, on-
principe van
haaft en ver-
„luisterenden“
is vormt een
ns bestek.

bekeering en
dit is alles,
voldoende ge-
macht — ook
ren toebrengt

heeft dit boek,
Kuiper in-

le begrafenis
dedijffe den
nu der ruste
in de bergen,
des vredes
ende klanken
zijn stoffelijk
loover van
a home by
sch — the
ch of his

over in het
vergeefs zoekt
boek. Of de
aam daarvan
ee opzettelijk
van te speci-
vertaalter (of
et weten, hoe
et te missen
hiedenis van

een noot —
Moederkerk,
geleid had

per zit meens-
gen van zijn
asco in hun-
st? Dat was
er Groninger
z beantwoord
lijke woorden
lat al waren
gelost. „Was
tijd die oud-
stuk van de
nu historie
of niets aan
id niets meer
van nu op te
regen zoeken.
en ondanks
ten mond, is
nog lang niet
ord „Moeder-

is en al zijn
drukt in dit
Moeder van
t wordt van-
de dorst van
zijn studies:
Martenson,
aten ze hem,
onbevredigd.
daar, waar
in versmiden

in der jeugd
t ideaal van

Wat de Wijsbegeerte der Wetsidee aan Dr Kuiper te danken heeft.

Bij het eeuwfeest van Kuipers geboortedag is het een plicht van dankbaarheid, ook Kuipers brekende betekenis voor de grondlegging der Calvinistische wijsbegeerte te herdenken. Een gedeelte van de plicht in 't bijzonder voor hen, die in jongsten tijd gepoogd hebben de door Kuiper getrokken grondlijnen door te denken en uit te werken tot een wijsgeerig geheel, dat onder den naam „Wijsbegeerte der Wetsidee“ geleidelijk de bekendheid in onzen kring heeft verworven. Want zonder Kuipers baanbrekende vóór-antwoord ware deze nog jonge proeve van Calvinistische filosofie nimmer ontstaan: zij draagt het stempel van zijn geest, zij wordt geheel beheerscht door de machtige grondconceptie, waarin Kuiper de universele betekenis van het Calvinisme als levens- en wereldbeschouwing heeft samengevat.

En toch heeft hij ons zelf geen eigenlijk „wijsgeerig stelsel“ nagelaten.

De meer technische wijsgeerige beschouwingen in het tweede deel van Kuipers Encyclopaedie der Heilige Godgeleerdheid bewegen zich geheel op het gebied der kennistheorie. Zij omvatten de grondtrekken eener wetenschapsleer, die volstrekt niet in alle onderdelen is uitge- werkt.

Maar deze wetenschapsleer zelve vertoont bovendien geen eenheid van stijl. Men vindt daarin geweldige grepen, gelijk Kuipers leer inzake de pistis (het geloof) als een reeds bij de schepping aan de menselijke natuur ingeschapen grensfunctie, welke ook in het algemeene proces der kennis (als een nog zgn. „formeele“ functie) steeds de laatste gronden van zekerheid aanneemt, waarop verder heel de wetenschappelijke werkzaamheid steunt. Deze gedachten zijn, naar zoo aanstonds zal blijken, zeer duidelijk geïnspireerd door Kuipers grondconceptie inzake het Calvinisme als een alomvattende levens- en wereldbeschouwing.

Maar daarnevens — en in duidelijke spanning ermede — werken andere denkmotieven door, welke oorsprong uit de moderne humanistische kennistheorie vanaf Locke tot Kant zich duidelijk laat aantoonen.

Zoo neemt Kuiper 't bekende kennistheoretisch schema, dat heel de bestaande werkelijkheid als object tegenover de algemeen-menselijke kennende subjectiviteit stelt, zonder meer uit de bedoelde gedachtenwereld over.

Zoo is zijn opvatting, dat in de werkelijkheid als „object onzer kennis“ zijn te onderscheiden momenten, welke slechts in de zinnelijke waarneming door ons bewustzijn worden opgenomen, en relatien, welke een objectief-logisch karakter zouden dragen, en alleen door onze logische denk-activiteit in ons bewustzijn worden verwerkt, duidelijk geïnspireerd door de sinds den Britschen wijsgeer Locke in de kennisleer ingeburgerde onderscheiding tusschen de, alleen in de zinnelijke indrukken tot ons komende eenvoudige elementen van het „ken-object“ en de logische relaties, waardoor zij onderling in verband worden gesteld.

De grondlegger der zgn. critische humanistische wijsbegeerte, Immanuel Kant, had op dit thema voortgebouwd en het een critische wending gegeven, door de vraag naar de algemeen geldige voorwaarden der menselijke kennis op te werpen. Hij was daarbij, vanuit zijn humanistische uitgangspunt, tot de slotsom gekomen, dat de „objectieve ervaringswereld“ het resultaat is van een subjectief, schoon algemeen-geldig vormingsproces in het menselijk bewustzijn. Gegeven zouden ons slechts zijn op zich zelve onverbonden zinnelijke indrukken van de buitenwereld, welke echter door het menselijk bewustzijn zouden worden geordend in de zgn. zinnelijke aanschouwingsvormen van ruimte en tijd en door de zgn. denk-categorieën, in synthese met de laatste, verder zouden worden gevormd tot een quantitatief en kwalitatief bepaald en in streng wetmatige relatien geordend geheel. Kant had daarbij in idealistischen trant den oorsprong der bedoelde kennisrelaties in het autonome logisch denken gezocht.

Kuiper daarentegen gaf aan dezen idealistischen gedachtegang een zgn. realistische wending. Hij zag ter dege in, dat Kants opvatting, als zou de oorsprong van de wetmatige relatien binnen de gekende zaak in de noodwendige activiteit van onze denkfunctie moeten worden gezocht, in flagranten strijd kwam met de Schriftuurlijke leer der Goddelijke schepperssovereiniteit, welke hij in zijn grondconceptie als hoeksteen van de Calvinistische levens- en wereld-

alleen, maar Die hem ook gaf om het te verwerken: voor zichzelf, voor ons, voor onze kinderen, voor tienduizenden, tot in de geslachten.

God zij daarom de eor voor dit leven en voor de leiding daarin, ook voor dat in sommige oog misschien onbeduidende en toch achteraf voor heel de Kerk zoo uiterst belangrijke moment, waarin „De Erfgenaam van Redelijffe“ z'n plaats heeft gehad.

W. CREMER-DE VRIES.

beschouwing had aanvaard. Daarom trachtte hij de resultaten der humanistische kennis-critiek te accommoderen aan deze grondconceptie.

Niet het menselijk denken, maar de Goddelijke Logos werd tot oorsprong van de objectieve relatien verheven.¹⁾ Maar vastgehouden werd aan de Kantiaansche grondgedachte, dat deze relatien in wezen van objectief-logisch karakter zijn.²⁾

Het moet nu in het oog springen, dat althans dit gedeelte van Kuipers wetenschapsleer, dat men zijn „critisch realisme“ heeft genoemd, allermint den streng Calvinistischen stijl vertoont, welke zijn grondconceptie van het Calvinisme als alomvattende levens- en wereldbeschouwing openbaart. En wie in dit critisch-realisme de eigenlijke betekenis van Kuiper voor de grondlegging der Calvinistische wijsbegeerte ziet, doel aan den stichter der Vrije Universiteit beslist onrecht. Waarom? Wel, omdat het bedoelde „critisch realisme“ duidelijk de onzuivere trekken verradert van een compromis, van een synthese tusschen twee standpunten in de wetenschap, welke Kuiper in zijn grondconceptie van de „tweeërlei wetenschap“ als onverzoonlijke antipoden tegenover elkander had gesteld. (Vgl. Enc. II blz. 102—125).

De antithese-gedachte was in Kuipers grondconceptie van de christelijke wetenschap centraal.

Zij was de machtige doorvoering van de reformatische gedachtenlijn sinds Luther en Calvijn. Zij wortelde in de radicale breuk met de Roomsche opvatting inzake de betekenis van zondeval en verlossing voor de geschapen menselijke natuur.

De Roomsche beschouwing had in haar conceptie van de menselijke natuur als „redelijk-zedelijk wezen“ de Grieksche wijsbegeerte van Aristoteles gevolgd en met dezen denker het centrum, den wezensvorm van het menselijk bestaan in de rede gezocht. Deze opvatting hing bij den Griekschen denker ten nauwste samen met het uitgangspunt zijner wijsbegeerte. De menselijke rede werd tot autonoom uitgangspunt van de filosofie verklaard en de soevereine oorsprong van den kosmos werd in de absolute, in zich zelve rustende, zelfgenoegzame Rede gezocht, die met de Godheid werd vereenzelvigd.

De Roomsche beschouwing nu poogde deze grondconceptie van de menselijke natuur aan te passen aan de Schriftopenbaring. Zij ging twee terreinen onderscheiden, dat van de natuur en dat van de genade. De menselijke natuur werd naar Aristotelische visie gevat, maar boven dit terrein der „natuur“ werd dat van de „genade“ gesteld, dat aan de natuurlijke rede verborgen is, en ons slechts door Gods Woordopenbaring door bemiddeling van het kerk-instituut wordt ontsloten.

De verhouding tusschen beide terreinen werd dan zóo geconstrueerd, dat de natuur het fundament vormt, waarop de genade een hooger, bovennatuurlijken levensvorm bouwt: „De natuur is de voortrap der genade“.

Met deze geheele beschouwing hangt de Roomsche leer inzake den zondeval ten nauwste samen. Naar Roomsche opvatting is de natuur van den mensch als „redelijk-zedelijk wezen“ door den zondeval geenszins radicaal verdorven, doch slechts „gewond“, in zóoverre zij n.l. door de zonde van de boven-natuurlijke genadegift werd beroofd.

Juist daarom kent Rome geen radicale antithese, geen wortel-tegenstelling binnen het natuurlijk leven zelve tusschen het Christelijk en het ongeloovig denken.

Uitgaande van de Aristotelische conceptie van de „redelijk-zedelijke menschen-natuur“ kent de Roomsche opvatting aan de „natuurlijke rede“ autonomie, zelfgenoegzaamheid toe op haar eigen terrein. Niet de Goddelijke

1) Enc. II, blz. 23.

2) Vgl. Enc. II, blz. 24: „Het feit nu, dat ons een indenken van de objectief voor ons liggende gedachtenwereld mogelijk is, toont, dat er tusschen ons bewustzijn en het objectieve denken, waardoor de kosmos kosmos is, rechtstreeksch verband bestaat. Bezat ons bewustzijn enkel de receptiviteit voor empirische indrukken, zoo uit de zichtbare als uit de onzichtbare wereld, zoo zou er van een logisch verstaan van den kosmos, d.i. van de wereld als kosmos, geen sprake bij ons kunnen zijn. Maar zoo is het niet. Ons bewustzijn bezit, behalve de vatbaarheid voor indrukken van allerlei aard, ook het vermogen om logisch te denken... De relatien liggen in den kosmos verscholen, en zijn in haar dieperen samenhang niet te kennen, tenzij wij zelf als logische denkers tot dezen logisch bestaanden kosmos toetreden.“ (Ik spatieer!).

Woordopenbaring kan dus uitgangspunt zijn van een wijsbegeerte, welke in christelijke lijn wil arbeiden. De natuurlijke rede moet veeleer ook op het gebied der wijsbegeerte beginnen „bij haar eigen licht“ den kosmos te onderzoeken. Maar de christen-wijsgeer behoort er van uit te gaan, dat de „natuurlijke kennis“ geen absolute zelfgenoegzaamheid bezit, doch veeleer het innerlijk verlangen in zich bergt naar „hoogere kennis“ welke ons slechts in het christelijke geloof door de Goddelijke openbaring uit de hand der kerk kan ten deel vallen.

Het is het Roomsche synthese- of accommodatiestandpunt in de wijsbegeerte, dat hier tot uitdrukking komt.

Vandaar dat de heerweg der Roomsche wijsbegeerte over Aristotelisch gedachtengoed loopt en de door de pauselijke aanbeveling gesteunde Thomistische filosofie slechts de apert-heiden-sche loten van den Aristotelischen stam heeft gesnoeid.

Geheel anders was de reformatische opvatting inzake de betekenis van den zondeval en de verlossing voor de menselijke natuur. Want zij keerde terug tot de schriftuurlijke leer inzake de radicale of algeheele verdorvenheid der menselijke natuur.

Dat bij deze schriftuurlijke opvatting de Aristotelische conceptie van de „redelijk-zedelijke natuur“ niet paste, springt in het oog. Wanneer immers het menselijk wezen inderdaad in de rede haar centrum, haar levenswortel vond, hoe zou dan de leer van de radicale verdorvenheid, d.i. de verdorvenheid in den wortel van het bestaan zijn te handhaven? Men zou dan moeten aannemen, dat de zondeval uit de rede zijn uitgang heeft genomen, wat nog door geen Christendenker geleerd is.

De Roomsche opvatting ziet veeleer in den wil, in den zin van begeeringsvermogen, den moederschoot der zonde.

Geheel volgens het schema der Aristotelische psychologie wordt dan aangenomen, dat het lagere begeeringsvermogen het door de hoogere rede gekende einddoel van 'smenschen bestaan behoort na te streven, doch bij verwerping van de leiding der rede tot zedelijk kwaad vervalt. Maar deze „wil“ is in dit schema allermint de wortel, het centrum van de menschen-natuur. En daarom verwerpt Rome ook de leer der radicale verdorvenheid.

De reformatoren hebben echter de Aristotelische conceptie van de redelijk-zedelijke natuur in 't algemeen vastgehouden en daarom kwam men ook niet aanstonds tot een breuk met het Roomsche synthese-standpunt in de wijsbegeerte.

Kuiper heeft er in het eerste deel zijner Encyclopaedie op gewezen, dat de reformatische theologie na een korte periode van volstrekte afwijzing van de Aristotelische wijsbegeerte, spoedig weer de Roomsche-scholastische lijn der synthese ging volgen.

En Prof. Hepp waagt in zijn proefschrift zelfs de stoute uitspraak, dat „uit den wortel van het Christendom nog nimmer een eigen filosofie is gegroeid“.³⁾

Op dit punt juist heeft Kuiper met machtigen greep de consequentie van de schriftuurlijke, reformatische grondgedachte voor de wijsbegeerte getrokken.

Zijn leer van de radicale antithese tusschen een wetenschap, die uit den christelijken levenswortel en een zulke, die uit den afvalligen levenswortel opkomt, is inderdaad van baanbrekende betekenis. IK KEN GEEN TWEEDE GRONDGEDACHTEN VAN EENIG CHRISTEN-DENKER UIT VROEGER EN LATER TIJD, DIE VAN ZULK EEN ONTZAGGELIJKE DRAAGWIJDTE VOOR DEN OPBOUW EENER EIGEN CHRISTELIJKE PHILOSOFIE KAN WORDEN GEACHT.

De Wijsbegeerte der Wetsidee heeft niet anders gedaan, dan deze anti-these-gedachte in Kuipers lijn door te trekken tot in de innerlijke geleidingen van het wijsgeerig denken. Zij is daarin zoo weinig „oorspronkelijk“, dat het inderdaad verwonderlijk mag heeten, wanneer sommigen alle geestelijke verwantschap tusschen haar en Kuipers grondconceptie meenen te moeten loochenen.

Immers die geestelijke verwantschap komt niet slechts in de doortrekking van Kuipers anti-these-gedachte tot uitdrukking, doch is veeleer in de geheele grondconceptie, in de geheele „wetsidee“ der jonge Calvinistische wijsbegeerte met handen te grijpen!

In Kuipers grondconceptie van het Calvinisme als al-omvattende levens- en wereldbeschouwing wordt uitdrukkelijk de eenheid, de mystieke wortel van 'smenschen aanzijn gezocht in de religieuze concentratie in het hart.

Op blz. 11 zijner beroemde Stone-lezingen „Het Calvinisme“ schrijft Kuiper: „Voorop staat dus de eisch, dat zulk een actie (n.l. als een diep in de historie ingrijpende geestesbeweging, D.) haar uitgangspunt vinde in een bepaalde opvatting van onze verhouding tot God. Dit is niet toevallig, het moet zoo zijn, het kan niet anders. Zal toch

3) Het testimonium Spiritus sancti, blz. 37.